

Zgodovinski časopis

HISTORICAL REVIEW

ZČ | Ljubljana | 77 | 2023 | št. 1-2 (167) | str. 1–237

Josip Banič – Sebastiano Blancato, *The Agreement between the Patriarchate of Grado and the Patriarchate of Aquileia Regarding the Metropolitan Jurisdiction over Istrian Bishoprics (24th of July, 1180): New Critical Edition of the Charter* • Jaka Banfi, *Jošt Helfenberški (Soteški) (ok. 1388–1458): krvnik Veronike Deseniške?* • Aleksander Panjek, *Črna leta in rdeče številke Ivana Černeta, župana v Tomaju sredi 18. stoletja: o dolžniško-upniških razmerjih na podeželju* • Matic Batič, »Mislimo sicer nemško, čutimo nemško, a nikomur ne bomo zamerili njegovega drugačnega mišljenja«. *Nemški goriški list Görzer Wochenblatt in njegova politična usmeritev* • Matic Kristan, *Anton Sovre med puško in kredo (1906–1929)* • Denis Cerkvenik, *Kozaški korpus v službi nacistov s posebnim ozirom na obdobje delovanja v Operacijski coni Jadransko Primorje (1944–1945)* • Goranka Kreačič, *Miloš Štibler o sodobnikih: fragmenti iz dnevniških zapisov*

Zgodovinski časopis

HISTORICAL REVIEW

ZČ | Ljubljana | 77 | 2022 | št. 1-2 (167) | str. 1–237

Izdaja
ZVEZA ZGODOVINSKIH DRUŠTEV SLOVENIJE
Ljubljana

GLASILO ZVEZE ZGODOVINSKIH DRUŠTEV SLOVENIJE

Mednarodni uredniški odbor: dr. Kornelija Ajlec (SI), dr. Tina Bahovec (SI),
dr. Bojan Balkovec (SI) (tehnični urednik), dr. Rajko Bratož (SI),
dr. Ernst Bruckmüller (AT), dr. Liliana Ferrari (IT), dr. Ivo Goldstein (HR),
dr. Žarko Lazarevič (SI), dr. Dušan Mlacovič (SI) (namestnik odgovornega
urednika), dr. Božo Repe (SI), dr. Franc Rozman (SI), Janez Stergar (SI),
dr. Imre Szilágyi (H), dr. Peter Štih (SI) (odgovorni urednik), dr. Marta
Verginella (SI), dr. Peter Vodopivec (SI), dr. Marija Wakounig (AT)

Za vsebino prispevkov so odgovorni avtorji, prav tako morajo poskrbeti za avtorske pravice za objavljeno slikovno in drugo gradivo, v kolikor je to potrebno. Ponatis člankov in slik je mogoč samo z dovoljenjem uredništva in navedbo vira.

Redakcija tega zvezka je bila zaključena 10. april 2023.

Oblikovanje in oprema: Vesna Vidmar

Sedež uredništva in uprave: Oddelek za zgodovino Filozofske fakultete v Ljubljani,
Aškerčeva 2, 1000 Ljubljana, Slovenija, tel.: (01) 241-1200,
e-pošta: info@zgodovinskicasopis.si; <http://www.zgodovinskicasopis.si>

Letna naročnina: za leto/letnik 2023: za nečlane in zavode 32 €, za društvene člane 24 €,
za društvene člane – upokoјence 18 €, za društvene člane – študente 12 €.
Cena tega zvezka v prosti prodaji je 16 € (z vključenim DDV).

Naročnina za tujino znaša za ustanove 45 €, za posameznike 35 €
in za študente 25 €.

Plačuje se na transakcijski račun: SI 56020 1 000 12083935
Zveza Zgodovinskih društev Slovenije, Aškerčeva 2, 1000 Ljubljana,
Slovenija
Nova Ljubljanska banka, d.d., Trg Republike 2, 1520 Ljubljana LJBAS12X

Sofinancirajo: Publikacija izhaja s finančno pomočjo Javne agencije za raziskovalno
dejavnost RS

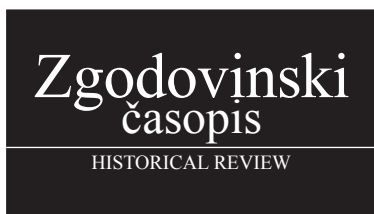
Prelom: ABO grafika d.o.o. – zanjo Igor Kogelnik

Tisk: ABO grafika d.o.o., Ljubljana, maj 2023

Naklada: 500 izvodov

Zgodovinski časopis je evidentiran v naslednjih mednarodnih podatkovnih
bazah: Scopus, European Reference Index for the Humanities (ERIH),
Historical Abstracts, International Bibliography of the Social Sciences,
ABC CLIO, America: History and Life, Bibliography of the History of Art,
Ulrich's Periodicals Directory, Russian Academy of Sciences Bibliographies.

<http://www.zgodovinskicasopis.si>
info@zgodovinskicasopis.si

ISSN 0350-5774	
UDK	949.712(05)
UDC	

BULLETIN OF THE HISTORICAL ASSOCIATION OF SLOVENIA (HAS)

International Editorial Board: Kornelija Ajlec, PhD, (SI), Tina Bahovec, PhD, (SI), Bojan Balkovec, PhD, (SI) (Technical Editor), Rajko Bratož, PhD, (SI), Ernst Bruckmüller, PhD, (AT), Liliana Ferrari, PhD, (IT), Ivo Goldstein, PhD, (HR), Žarko Lazarević, PhD, (SI), Dušan Mlacović, PhD, (SI) (Deputy Editor-in-Charge), Božo Repe, PhD, (SI), Franc Rozman, PhD, (SI), Janez Stergar (SI), Imre Szilágyi, PhD, (H), Peter Štih, PhD, (SI) (Editor-in-Chief), Marta Verginella, PhD, (SI), Peter Vodopivec, PhD, (SI), Marija Wakounig, PhD, (AT)

The authors are responsible for the contents of their articles, they must also secure copyrights for the published photographs and figures when necessary. Reprints of articles, photographs, and graphic material are only allowed with explicit permission of the editorial office and must be cited as sources.

The editing of this issue was completed on April 10, 2023.

Design: Vesna Vidmar

Headquarters and Mailing Address: Oddelek za zgodovino Filozofske fakultete v Ljubljani, Aškerčeva 2, 1000 Ljubljana, Slovenia, phone: +386 1 241-1200, e-mail: info@zgodovinskicasopis.si; <http://www.zgodovinskicasopis.si>

Annual Subscription Fee (for 2023): non-members and institutions 32 €, HAS members 24 €, retired HAS members 18 €, student HAS members 12 €.

Price: 16 € (VAT included).

Subscription Fee: foreign institutions 45 €, individual subscription 35 €, student subscription 25 €
Transaction Account Number: SI 56020 1 000 12083935
Zveza Zgodovinskih društev Slovenije, Aškerčeva 2, 1000 Ljubljana,
Nova Ljubljanska banka, d.d., Trg Republike 2,
1520 Ljubljana LJBASI2X

Co-Financed by: Slovenian Research Agency

Printed by: ABO grafika d.o.o., Ljubljana, May 2023

Print Run: 500 copies

Historical Review is included in the following international databases: Scopus, European Reference Index for the Humanities (ERIH), Historical Abstracts, International Bibliography of the Social Sciences, ABC CLIO, America: History and Life, Bibliography of the History of Art, Ulrich's Periodicals Directory, Russian Academy of Sciences Bibliographies.

<http://www.zgodovinskicasopis.si>
info@zgodovinskicasopis.si

ISSN 0350-5774	
UDK	949.712(05)
UDC	

Razprave – Studies

- Josip **Banić** – Sebastiano **Blancato**, The Agreement between the Patriarchate of Grado and the Patriarchate of Aquileia Regarding the Metropolitan Jurisdiction over Istrian Bishopsrics (24th of July, 1180): New Critical Edition of the Charter8–37
 Sporazum med gradeškim in oglejskim patriarhatom o metropolitanski jurisdikciji nad istrskimi škofijami (24. julij 1180): Nova kritična izdaja listine
- Jaka **Banfi**, Jošt Helfenberški (Soteški) (ok. 1388–1458):
 krvnik Veronike Deseniške?.....38–59
 Jobst of Helfenberg (c. 1388–1458):
 Veronika of Desenice's executioner?
- Aleksander **Panjek**, Črna leta in rdeče številke Ivana Černeta, župana v Tomaju sredi 18. stoletja:
 o dolžniško-upniških razmerjih na podeželju60–87
 The black years and red numbers of Ivan Černe, mayor of Tomaj in the middle of the eighteenth century: rural debt and credit relations
- Matic **Batič**, »Mislimo sicer nemško, čutimo nemško, a nikomur ne bomo zamerili njegovega drugačnega mišljenja«. Nemški goriški list *Görzer Wochenblatt* in njegova politična usmeritev88–115
 "We Think German, We Feel German, but We Will Not Blame Anyone for His Different Opinion": the German Newspaper *Görzer Wochenblatt* and Its Political Orientation
- Matic **Kristan**, Anton Sovre med puško in kredo (1906–1929)..... 116–148
 Anton Sovre between Rifle and Chalk (1906–1929)
- Denis **Cerkvenik**, Kozaški korpus v službi nacistov s posebnim ozirom na obdobje delovanja v Operacijski coni Jadransko Primorje (1944-1945)..... 150–162
 Cossack Corps in the Service of the Nazis with the special Regard on the Period in the Operational Zone Adriatic Littoral (1944–1945)

Goranka Kreačič , Miloš Štibler o sodobnikih: fragmenti iz dnevniških zapisov	164–191
Miloš Štibler about his contemporaries: fragments from his diary notes	

Zapisi – Notes

Armando Pitassio, Marco Dogo, inovativen pristop k sodobni zgodovini Balkana	194–211
Marco Dogo, an innovative approach to the modern history of the Balkans	

V spomin – In memoriam

Andrej Studen (Žarko Lazarevič)	214–218
Desanka Kovačević Kojić (Darja Mihelič)	219–221

Ocene in poročila – Reviews and Reports

Leto 1941 na Slovenskem: vojna in okupacija (Špela Chomicki)	224–226
Dr. Albin Šmajd, Dnevnik in dosje 1941–1946, znanstveno-kritična izdaja (Renato Podberšič)	227–229
Marta Verginella, Ženske in meje med preteklostjo in koronavirusom (Urška Strle)	230–233

* * *

Navodila avtorjem prispevkov za Zgodovinski časopis	234–237
Instructions for Authors	

Ocene in poročila

Leto 1941 na Slovenskem: vojna in okupacija. Ljubljana: Študijski center za narodno spravo, 2021, 250 str.

Leta 2021 je minilo 80 let, ko je vihra druge svetovne vojne dosegla slovensko ozemlje z nemškim napadom na Kraljevino Jugoslavijo 6. aprila 1941. Zgodovinarica Joan Beaumont je po petdeseti obletnici začetka druge svetovne vojne zastavila vprašanje, in sicer, le kaj bi zgodovinarji počeli brez obletnic, ki jih tako kontinuirano obeležujemo tekom let? Obletnice, na žalost pogosto tragičnih dogodkov človeške zgodovine, nam namreč dajejo priložnost za raziskave, ki z novimi perspektivami in metodološkimi pristopi prinašajo nova spoznanja ali pa med raziskovalci vzpodbujajo diskusije iz katerih se porajajo vedno nova vprašanja. S takšnim namenom je ob osemdeseti obletnici začetka druge svetovne vojne na Slovenskem Študijski center za narodno spravo (SCNR) v sodelovanju s Parkom vojaške zgodovine Pivka v juniju 2021 organiziral simpozij z naslovom *Tragedija 1941*. Na simpoziju je v štirih sklopih predavanj svoje referate predstavilo dvanajst raziskovalcev. SCNR je nato izdal monografijo z naslovom *Leto 1941 na Slovenskem: vojna in okupacija*. Monografijo sta uredila Renato Podbersič in Matic Batič, nastala pa je v okviru raziskovalnega programa Kršitve človekovih pravic in temeljnih svoboščin na slovenskem ozemlju v 20. stoletju (P6-0380), ki je sofinanciran s strani Javne agencije za raziskovalno dejavnost Republike Slovenije (ARRS).

V monografiji je objavljenih devet prispevkov desetih avtorjev, ki so se dotaknili različnih tematik. Raznovrstnost nabora tem prikazuje kompleksnost slovenske medvojne zgodovine. Pri tem so se avtorji osredotočili na okoliščine, ki so pripeljale do izbruha druge svetovne vojne na Slovenskem. Tekom tridesetih let 20. stoletja se je obroč okrog Kraljevine Jugoslavije, z vse večjimi pritiski fašistične Italije in nacistične Nemčije, vse bolj sklepal. V prvih mesecih prelomnega leta 1941 so tako sledili dogodki (od podpisa in pristopa Kraljevine Jugoslavije k Trojnemu paktu, do množičnih demonstracij, državnega udara idr.), ki so pripeljali do napada Tretjega rajha na Kraljevino Jugoslavijo. Obenem je to pomenilo vojno in okupacijo slovenskega ozemlja s strani štirih okupatorjev – nemškega, italijanskega, madžarskega in hrvaškega, ki so skozi okupatorske sisteme uveljavljali različne oblike represivnih in raznarodovalnih ukrepov. Največ prispevkov v monografiji se ukvarja s tragično tematiko vojne, vojaških operacij, okupacije in terorja na Slovenskem. V monografiji sta objavljena tudi prispevka dveh tujih avtorjev, in sicer Petra Lieba in Bojana Dimitrijevića, ki v svoji tematiki posežeta izven takratnih slovenskih meja.

Peter Lieb je predstavil nemško historiografijo po letu 1945. Čeprav je bilo za obdobje dveh desetletij po drugi svetovni vojni značilno, da se je nemška družba distancirala od nacistične preteklosti, pa se je miselnost spoprijemanja s preteklostjo začela razširjati v šestdesetih letih 20. stoletja. Proces soočanja nemške družbe s tako grozovitimi zločini kot je holokavst, ki ga danes razumemo kot eno najtemnejših poglavij človeške zgodovine, je bil vsekakor težaven. Premik je med drugim dosegla generacija mlajših zgodovinarjev, ki so se osredotočili ne samo na nacistični režim in na vlogo ozkega kroga ljudi okrog Adolfa Hitlerja, temveč so začeli preučevati tudi vlogo Wehrmachta v nacističnem režimu. Avtor v prispevku opiše generacijske konflikte pa tudi razlike med soočanjem s preteklostjo v Zahodni in Vzhodni Nemčiji.

Jelka Piškurič je v svojem prispevku predstavila poročanje slovenskega časopisja na predvečer izbruha druge svetovne vojne na Slovenskem med letoma 1939 in 1941. Časopisni viri nam ob kritičnem vrednotenju predstavljajo pomemben vir preučevanja, saj so lahko pokazatelj javnega mnenja, obenem pa lahko iz poročanja časnikov izvemo v kolikšni meri je bilo prebivalstvo informirano o dogodkih svetovnega, državnega ali lokalnega pomena. Avtorica se je osredotočila na analizo poročanja dveh vodilnih časopisov z različno nazorsko delitvijo, in sicer liberalnega časnika *Jutro* in katoliškega časnika *Slovenec*. Z vpogledom v oba časnika je avtorica predstavila njuno poročanje vse od nemškega napada na Poljsko v septembru 1939, skozi celotno drugo vojno leto v Evropi in njuno poročanje o dogajanjih na bojiščih. Obenem je predstavila vzdušje ob vse bolj brezizhodni situaciji, v kateri se je znašla Kraljevina Jugoslavija in kako je vojna nevarnost postajala realna grožnja. V monografiji se z analizo časopisnih virov ukvarja tudi prispevek Damjana Hančiča. Avtor je analiziral glasilo organizacije Koroške ljudske zveze *Karawanken Bote*, in sicer za obdobje med julijem in oktobrom leta 1941 z ozirom na njegovo propagandno vlogo na zasedenem območju Gorenjske. Avtor je propagandne objave glasila razdelil v več sklopov od propagande za čimprejšnjo germanizacijo območja, socialno propagando, vojaško-politično propagando, ideološko-politično propagando in protijudovsko propagando.

Aprilska vojna v letu 1941 se je v smislu vojaških operacij odvila hitro. Vojaške operacije jugoslovanske vojske ter nemške vojske in njenih zaveznic med aprilsko vojno leta 1941 sta v svojem prispevku predstavila Tomaž Kladnik in Mateja Čoh Kladnik. Prispevek tako obravnava nemške priprave na napad, začetek vojaških operacij z bombardiranjem Beograda, opis nemških, italijanskih in madžarskih vojaških operacij ter nasproti vojaško delovanje jugoslovanske vojske, ki pa je v kratkem času morala pristati na kapitulacijo. Avtorja sta ob podani oceni izvedbe omenjenih vojaških operacij besedilu dodala vojaške zemljevide, ki prikazujejo vojaške operacije in situacijo na jugoslovanskem bojišču skozi obdobje aprilske vojne, kar je pri obravnavani tematiki za bralca zelo dobrodošlo.

Igor Grdina je v svojem prispevku predstavil različne historiografske razprave o tem, kakšne so bile prakse pričakovanja vojne in okupacije na slovenskem ozemlju in drugod po Evropi. Čeprav si okupacije Kraljevine Jugoslavije ni želel noben tabor, saj so si jo tako sile osi, kot zavezniki želeli ob svoji strani, mnogi

katastrofo, ki jo je s seboj prinesla aprilaska vojna razumejo tudi kot enega od mejnikov svetovnega spopada, zaradi katerega je Hitler prestaval napad na Sovjetsko zvezo. V jedru prispevka je predstavljeno delovanje slovenskega političnega vrha in njihova prizadevanja v zadnjem obdobju pred okupacijo. V monografiji sledi prispevek Bojana Dimitrijevića, ki je predstavil okoliščine v Kraljevini Jugoslaviji tekom prelomnega leta 1941, nato pa dogodke, ki so sledili v zasedeni Srbiji.

Po okupaciji in razkosanju slovenskega ozemlja so v okupatorskih sistemih kmalu sledili različni represivni in raznarodovalni ukrepi, vendar so se razmere med območji razlikovale. Najhujši pritisk nad slovenskim prebivalstvom je izvajal nemški okupator, ki je takoj začel z izgoni in preseljevanjem prebivalstva (največ na območje Hrvaške in Srbije). V skupine za izgon so zraven drugih izobražencev primarno spadali tudi duhovniki in redovniki. Tamara Griesser Pečar se je v svojem prispevku posvetila raziskavi preseljevanja duhovnikov v letu 1941. Predstavila je potek izseljevanja iz različnih območij slovenskega ozemlja, posredovanja škofov in delovanje Škofijskega odbora za pomoč izgnanim duhovnikom.

Slovenska medvojna zgodovina je med drugim kompleksna tudi zato, ker je več kot četrtina slovenskega etničnega ozemlja že po koncu prve svetovne vojne, natančneje s podpisom Rapalske pogodbe v letu 1920, pripadla Kraljevini Italiji. Slovenci na priključenih območjih Goriške, Primorske, dela Notranjske, Istre in Trsta so se tako s pritiskom fašističnega režima srečali že dve desetletji pred izbuchom druge svetovne vojne. Oris razmer na Primorskem v letu 1941 je v svojem prispevku predstavil Renato Podbersič, ki je že v uvodu poudaril specifičnost razmer, s katerimi so se srečevali tam živeči Slovenci. V članku je predstavil dogajanje na Primorskem pred izbuchom druge svetovne vojne in po vstopu Italije v vojno z ozirom na partizansko delovanje v letu 1941, drugi tržaški proces v decembru istega leta in začetke komunistične revolucije ter krepitve osvobodilnega gibanja do leta 1942.

Ob začetku napada na Kraljevino Jugoslavijo so se nemškim vojaškim enotam pridružile tudi italijanske in madžarske enote. Čeprav je območje Balkana veljalo za italijansko interesno sfero pa je vodilno vlogo prevzela Nemčija. Z namenom boljšega razumevanja kako je prišlo do preobrata v razmerju moči med silami, je Matic Batič v svojem prispevku predstavil zunanjepolitične odnose med Kraljevino Jugoslavijo in Kraljevino Italijo z ozirom na vse večji vpliv Hitlerjeve Nemčije. Avtor se je osredotočil na oris razmer in predstavitev političnih odločitev, ki so Italijo vodile do podrejene vloge v odnosih s Tretjim rajhom.

Znanstvena monografija *Leto 1941 na Slovenskem: vojna in okupacija* je izpolnila svoj glavni cilj, saj so se avtorji ob osemdeseti obletnici izbruha druge svetovne vojne na Slovenskem imeli priložnost posvetiti različnim tematikam, ki prinašajo nova spoznanja in odpirajo nove diskusije o prelomnem in tragičnem letu 1941. Monografija se navezuje tako na širši politični in vojaški kontekst, obenem pa se osredotoča tudi na orise kompleksnih razmer, ki so se na slovenskem ozemlju odvijale med drugo svetovno vojno. S tem je monografija dobrodošla pridobitev tako za zgodovinsko stroko, kot tudi za širšo javnost.

ISSN 0350-5774

9 770350 577002

ZČ | Ljubljana | 77 | 2023 | št. 1-2 (167) | str. 1–237